

Bachelor gezocht

Reflectie op de maatschappelijke rol van de bachelor

Ann Demeulemeester

De hervorming van het hoger onderwijs en de invoering van de BAMA-structuur (*bachelor-master*) lijkt gedomineerd door het debat over de academisering. Ten onrechte, want de uitdagingen voor de bacheloropleidingen zijn op zijn minst even groot.

Deze bijdrage focust op de belangrijke maatschappelijke bijdrage van de bachelors en op de uitdagingen voor deze opleidingen.

STERKTEPUNTEN

De maatschappelijke relevantie van de bacheloropleidingen aan de hogescholen: de eenvoudigste manier om die aan te tonen, is een aantal gegevens op een rij zetten. Hieruit blijkt meteen een belangrijk sterktepunt: het brede bereik, de toegankelijkheid van de hogeschoolopleidingen.

Met hun 76.000 studenten vormen hogescholen het zwaargewicht binnen het hoger onderwijs: de universiteiten tellen 'maar' 56.000 studenten, de masteropleidingen aan de hogescholen 26.000.

De hogeschoolbachelors zijn daarenboven de groeiers. Een trend die allicht de eerstkomende jaren niet ombuigt.

De hogescholen leveren jaarlijks 17.000 gediplomeerde professionele kaders voor de industriële sectoren, de dienstensector en niet te vergeten de *social-profit*: een stoet van technici (in talloze vakgebieden), ingenieurs, leraren, verplegers, welzijnswerkers en hulpverleners, administratieve en commerciële *professionals*... Ze prijken op het verlanglijstje van ondernemingen, organisaties, instellingen en overheden. Ze prijken helaas ook bovenaan op de lijst van knelpuntberoepen.

Tweede sterktepunt: de bacheloropleidingen zijn het meest gedemocratiseerd. Bijna één op vier studenten heeft er een beurs; aan de universiteiten gaat het om één op zes. Nochtans is de financiering van de sociale voorzieningen aan de hogescholen beduidend lager dan aan de universiteiten (163 versus gemiddeld 265 euro), om nog maar te zwijgen over het ontbreken van enige compensatie voor de gederfde inschrijfgelden. Een minder belicht fenomeen inzake democratisering is de toegankelijkheid voor meisjesstudenten: een kleine tweederde van de gediplomeerden in de bacheloropleidingen aan de hogescholen zijn vrouwen.

Sommigen durven deze sterkte, het brede bereik, wel eens beschouwen als een zwakte. Niet voor wie emancipatie, participatie en democratisering nog belangrijke maatschap-

Ann Demeulemeester is algemeen-secretaris van het ACW. Sedert 21 september 2004 is zij voorzitter van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR).

pelijke onderwijsdoelstellingen zijn. Wel voor wie het onderwijs enkel afrekent op zijn selectie- en economische functie en voor wie competitiviteit van hoger onderwijs centraal stelt.

Daarom durf ik er nog een sterktepunt aan toevoegen: het groeipotentieel van de bacheloropleidingen. Hun maatschappelijke relevantie kan nog toenemen als ze hun groeicapaciteiten ten aanzien van nieuwe doelgroepen ontwikkelen. In Vlaanderen volgt 56% van de achttienjarigen hoger onderwijs. Waarom terzake niet streven naar een algemene verhoging tot 70% van de leeftijdscategorie zoals in de Scandinavische landen?

Het hoger onderwijs moet mijns inziens een actieve rol spelen in het bestrijden van de ongelijke participatie van bepaalde groepen (allochtonen, personen met een handicap of met een leerprobleem) en in het bevorderen van levenslang en levensbreed leren voor elk, bijvoorbeeld in tweedekans- of tweedewegtrajecten. Dit vergt uiteraard een aangepast beleid met aandacht voor toeleiding, instroom- en doorstroombegeleiding, flexibilisering, erkenning van verworven competenties, andere leertrajecten zoals duaal leren. Zaken waar hogescholen voor openstaan, waar initiatieven rond ontstaan.

Maar de groeicapaciteiten liggen misschien niet enkel bij nieuwe doelgroepen. We kunnen nu al vaststellen dat een aantal kandidaatstudenten anders tegen zijn studie-loopbaan aankijkt en bewust kiest om te starten in een bachelor aan de hogeschool. Een ontwikkeling die we niet per se moeten betreuren: de (huidige) waterval in ons

onderwijs, ook in het hoger onderwijs, is eveneens verre van het ideale model.

INHOUD EN KWALITEIT

Maar de sterkten van de bacheloropleidingen liggen ook op het inhoudelijke en het kwalitatieve vlak.

Wijzen op het grote belang van het hoger onderwijs in onze samenleving: het is een open deur intrappen. Sociaal, cultureel en economisch zijn groei en kwaliteit steeds sterker afhankelijk van vorming en scholing van de burgers. De kenniseconomie, en bij uitbreiding de kennissamenleving, scharnieren op het menselijk kapitaal, op het kennispotentieel, noodzakelijk voor innovatie. (Alhoewel we hierover niet euforisch hoeven te doen: alle competenties en *human capital* ten spijt, blijken de kenniswerkers van de 21ste eeuw al

even vervangbaar als de arbeiders van de vorige eeuw.)

De vraag naar competente *professionals* neemt toe. Het is een vraag naar meer hooggeschoolden (ook een argument voor een verhoging van de participatiegraad), maar vooral ook naar andersgeschoolden. Men wil mensen die een persoonlijke bekwaamheid tot handelen en leren hebben opgebouwd, die hun kennis en ervaring in verschillende situaties kunnen toepassen, die in uiteenlopende situaties leermogelijkheden kunnen vinden, benutten en creëren. Deze verandering aan de vraagzijde heeft zich ook ontwikkeld in de *social-profit*, zij het dat die soms nog onvoldoende expliciet aanwezig is bij de actoren op het werkveld zelf (scholen, instellingen, diensten en organisaties).

Ann Demeulemeester

Bacheloropleidingen prijken helaas ook bovenaan op de lijst van knelpuntberoepen.

”

Het is de grote sterkte van de bacheloropleidingen dat zij kunnen beantwoorden aan deze vraag. Competent word je niet in de aula of het auditorium. Aan competentie werk je door je met je (al dan niet academische) kennis in een werkomgeving te begeven, door actief de werkelijkheid tegemoet te treden.

Hier ligt een zeer grote uitdaging voor het Vlaamse hoger onderwijs, in het bijzonder het universitair onderwijs. Veel werkgevers kunnen getuigen: het vergt een grote investering om iemand 'vers' van de universiteitsbanken op te leiden tot een competente en productieve medewerker. Tal van afgestudeerden beschikken niet over de vereiste bekwaamheden van een beginnende beroepsbeoefenaar.

De invulling van BAMA is in de eerste plaats een onderwijskundige uitdaging. In tegenstelling tot wat nogal eens verkondigd wordt, heeft het ontstaan van de Sorbonne- en de Bolognaverklaring veel te maken met een andere visie op onderwijs, met onderwijsinnovatie die zowel inhouden als methoden omvat.

De hogescholen met hun bacheloropleidingen kunnen hierin een voorsprong hebben in de mate dat zij meer openstaan voor de evoluties op het vlak van onderwijsinnovatie. In de huidige bacheloropleidingen, met hun ervaring inzake toepassingsgericht onderwijs en samenwerking met het afnemende werkveld, is er meer openheid voor competentiedenken waarbij kennis dient omgezet in bekwaamheid om (nieuwe) problemen concreet op te lossen. Weliswaar moet men hierin nog een stap verder kunnen zetten. Het competentiedenken is gericht op de ontwikkeling van per-

Ann Demeulemeester

Wijzen op het grote belang van het hoger onderwijs in onze samenleving is een open deur intrappen.

”

soonlijke bekwaamheden, talenten en mogelijkheden. Het leerstofgerichte model is overwegend gestoeld op kennisoverdracht en reproductiegerichte toetsing. De evaluatie in het competentiegerichte onderwijs moet persoonlijke ontwikkeling in kaart brengen, wegen en certificeren. Voorwaar geen eenvoudig gegeven, maar bijzonder boeiend. Het proces is trouwens een poosje geleden in gang gezet vanuit nog een andere invalshoek: de erkenning van verworven competenties.

CREEERT BAMA KANSEN VOOR DE BACHELOROPLEIDINGEN AAN DE HOGESCHOLEN?

Het tot stand brengen van een geïntegreerd hoger onderwijs in Vlaanderen en in Europa kan enkel slagen als de hogescholen, en hun bacheloropleidingen in het bijzonder, een volwaardige partner zijn in het in praktijk brengen ervan.

In dat verband wordt het structuurdecreet dat de vertrekbasis vormt, door sommigen te licht bevonden. Gedeeltelijk terecht. Daartegenover staat dat men een aantal verworvenheden in het decreet naar mijn mening te vanzelfsprekend vindt. Toen aanvankelijk sprake was van Sorbonne en Bologna zagen diverse beleidsverantwoordelijken én de academische wereld dit louter als een aangelegenheid voor het universitair onderwijs. Voor zover er openingen zouden gecreëerd worden naar de hogescholen, zou dit enkel selectief en onder strenge voorwaarden kunnen gebeuren. Het protest dat hierop volgde, maakte aanvankelijk weinig indruk. De *quasi* vanzelfsprekendheid daarentegen waarmee in onze buurlanden de hoge-

scholen in de BAMA-structuur werden geïntegreerd, maakte de houding van de Vlaamse universiteiten onhoudbaar. Vanaf dan begon een soort veroveringsproces om het basisdecreet zó uit te werken dat het ook optimale ontwikkelingskansen bood voor de hogescholen. Centraal stond het streven naar een integratie van het hoger onderwijs in Vlaanderen, wat perfect paste in het streven naar een geïntegreerde Europese hoger onderwijsruimte. Integratie bevordert de kwaliteit, de doorzichtigheid, de mobiliteit en de democratisering van het hoger onderwijs. Ook komt ze de samenwerking ten goede en vergroot ze de doorstroom- en overstapmogelijkheden voor docenten en studenten. Daartoe is harmonisatie in de regelgeving een basisvereiste.

Velen vonden, zeker in het begin, het structuurdecreet te eenzijdig gericht op de academisering van het tweecycli-onderwijs, bijvoorbeeld door de extra-middelen die hiervoor voorzien waren en door de aanvankelijke invulling van de associatie.

Toch betekent het structuurdecreet een bijzondere stap voorwaarts voor de hogescholen, ook voor de éencyclusopleidingen. Enkele argumenten op een rij.

1. Het structuurdecreet is het eerste gemeenschappelijke decretale kader. De gevraagde harmonisatie in de regelgeving is voor een groot stuk gerealiseerd. Het decreet omvat een gemeenschappelijke structuur van graden, diploma's en opleidingen, gevat in één opleidingsregister. De procedures van kwaliteitszorg en accreditatie zijn dezelfde. Inzake programmatie en registratie van opleidingen, toelatingsvoorwaarden, inschrijving, onder-

wijs- en examenreglement, studievoortgang en taalregeling gelden dezelfde bepalingen.

2. Het behoud van verschillende soorten opleidingen, finaliteiten en leerwegen, in overeenstemming met de verschillende vragen op de arbeidsmarkt en de kenmerken van de studenten, is nageleefd. Dat ondanks deze fundamentele optie voor gemeenschappelijke gradenstructuur van bachelor en master toch nog de begrippen 'hoger professioneel' en 'academisch onderwijs' zijn ingevoerd (art. 6 § 6), is onlogisch en onnodig. Dit kan enkel geïnterpreteerd worden als een symbolische tegemoetkoming ten aanzien van wie moeilijk afscheid kan nemen van het academisch aureool.

3. De opdrachten inzake onderwijs en maatschappelijke dienstverlening zijn grotendeels geharmoniseerd, op onderzoek na. Voor de hogescholen is er een vergroting van de mogelijkheden voor de masteropleidingen. Voor de bacheloropleidingen is er een beperkte verruiming van de mogelijkheden.

4. De meest invloedrijke factor is naar alle waarschijnlijkheid de associatievorming. Die geeft gestalte aan de structurele samenwerking tussen instellingen. Het bijzondere decreet heeft ervoor gezorgd dat ook de publiekrechtelijke instellingen volwaardig kunnen samenwerken.

Het structuurdecreet en zijn aanbouw annex aanvullingen omvatten belangrijke kansen:

- opwaardering van de hogeschoolopleidingen door de volledige integratie in de BAMA-structuur en de grotere mogelijkheden tot internationale erkenning van het diploma;
- mogelijkheden tot doorstroming tussen bachelor en master en *vice versa*;

Ann Demeulemeester

Integratie bevordert de kwaliteit, de doorzichtigheid, de mobiliteit en de democratisering van het hoger onderwijs.

”

- door de overheid geregelde accreditatie of de kwaliteitsborging voor *alle* opleidingen;
- soepelere instroommogelijkheden;
- flexibilisering.

Valkuilen en risico's zijn er eveneens:

- verzwaring van opleidingen (zonder alternatief);
- onvoldoende rationele planning van het aanbod;
- toenemende competitiviteit tussen instellingen met ongelijkheid als gevolg (selectiviteitsbeleid van instellingen waardoor inperking van keuzevrijheid van studenten en met een ongewild effect van *ranking* van instellingen en diploma's);
- geen (ruimte voor) aangepast beleid inzake in- en doorstroom van studenten;
- (te) logge associaties met trage besluitvorming.

Voldoende aandachtspunten dus om van Bologna een succesverhaal voor de hogescholen te maken.

AANDACHTSPUNTEN T.A.V. DE OVERHEID

Terzake kunnen we niet anders dan eerst wijzen op de ontoereikende financiering. Een versterking van de basisfinanciering is onvermijdelijk, gezien de nieuwe opdrachten: flexibilisering, kwaliteit en accreditatie, onderwijsinnovatie, permanente vorming, internationalisering. Tegen 2007 dient een nieuw financieringssysteem uitgewerkt. De nieuwe parameters zouden beter moeten rekening houden met verschuivingen in studentenbevolking, kenmerken van studenten

Ann Demeulemeester

De associatie vormt de sleutel tot het integratieproces: zij moet de ontwikkeling van een volwaardig onderwijsaanbod tot doel hebben.

(bijvoorbeeld beursstudenten), evoluties in het docentenkorps (vergrijzing). Hogescholen en universiteiten die inspanningen leveren voor flexibilisering, onderwijsinnovatie of nieuwe doelgroepen zouden hierin ondersteund moeten worden. Het ontwerpdecreet over flexibilisering voorziet echter, ten onrechte, geen omkadering voor trajectbegeleiding of administratieve ondersteuning.

De federale en de Vlaamse regering hebben zich voorgenomen de overheidsuitgaven voor wetenschap en innovatie te verhogen tot 3% van het bruto binnenlands product (BBP). Het zou zeer onlogisch zijn als niet een substantieel deel hiervan naar het hoger onderwijs zou kunnen vloeien.

Een tweede grote uitdaging, na de financiële, is zonder twijfel de ontwikkeling van een samenhangend studietoelaat, zowel van initiële als van vervolgoopleidingen en dit in elke sector. De eerste signalen zijn niet zo geruststellend. Een specifieke zorg vormt de lerarenopleiding. Maar ook de regeling voor de HOSP-opleidingen (hoger onderwijs sociale promotie) is niet bevredigend wegens onvoldoende samenhangend.

Daarbij komt nu de nieuwe piste die het kabinet lanceert: het voorzien in een vorm van *subdegrees*, een soort tertiair onderwijs tussen secundair en hoger. Het is zeker wenselijk het landschap tussen deze onderwijsniveaus transparanter te maken. Cruciaal hierbij is de vraag of dit dient benaderd vanuit het concept van levenslang leren of dat voor het initieel onderwijs nog een nieuwe finaliteit dient voorzien met een diploma dat ergens

hangt tussen secundair en hoger onderwijs. Het is risicovol een soort semi-hoger onderwijs in het leven te roepen dat geen op de arbeidsmarkt herkenbare diploma's kan uitreiken. Het is wel relevant diverse post-secundaire (of tertiaire) opleidingen en specialisaties te voorzien en daar samenhang in te brengen.

AANDACHTSPUNTEN T.A.V. DE ASSOCIATIE

De associatie vormt de sleutel tot het integratieproces: zij moet de ontwikkeling van een volwaardig onderwijsaanbod (waarin alle aanwezige opleidingen in de associatie een plaats krijgen) tot doel hebben. Volwaardig betekent kwalitatief hoogstaand, voldoende voorbereid om de accreditatienormen te halen.

Dit omvat veel meer dan de academisering van de tweecycli-opleidingen, zonder afbreuk te doen aan het belang hiervan. Via concrete samen- en wisselwerking op docentenniveau kan de kwaliteit van het onderwijs verdiept en versterkt worden. De meerwaarde van de associatie is recht evenredig met de samenwerking inzake:

- wetenschappelijk onderzoek (door betrokkenheid van hogeschooldocenten én -studenten, deze laatsten bijvoorbeeld via actie-onderzoek);
- onderwijsvernieuwing;
- ondersteuning op het vlak van kennis in het vakgebied;
- vernieuwing van curricula.

Daarnaast zijn er ook veel mogelijkheden voor een gezamenlijk of een centraal aangestuurd competentiebeleid en/of VTO-beleid (vorming, training, opleiding) ten aanzien van

het personeelskorps (levenslang leren geldt ook voor de docent).

Essentieel op het niveau van de studenten zijn behalve de sociale voorzieningen vooral de doorstroming en wederzijdse overstapmogelijkheden tussen bachelor- en masteropleidingen. De meerwaarde van de associatie voor de hogeschoolbachelors hangt af van de reële doorstromingskansen binnen de associatie. Dit betekent dat zo snel als mogelijk werk dient gemaakt van schakelprogramma's. De associatie is ook een geschikt niveau om een gecoördineerd aanbod inzake post-initiële vorming en levenslang leren uit te bouwen. Opdat de associatie een reële kans op slagen zou hebben, moet gekozen worden voor het netwerkmodel waarin respect voor ieders bevoegdheid en inbreng centraal staat en waarin men werkt volgens een niet-hiërarchisch proces.

BESLUIT

De bacheloropleiding heeft enkele bijzondere sterktepunten die verder kunnen uitgediept worden: bereik en democratisering (met nog groeipotentieel); toepassingsgericht onderwijs als opstap naar competentiegericht onderwijs; maatschappelijke relevantie (onmisbaar).

Vraag is of de hogescholen maximaal profijt zullen kunnen halen uit het BAMA-proces.

De basisvoorwaarden daartoe zijn: een overheid die voldoende middelen veil heeft voor de vorming van Vlaams kennispotentieel; associaties die functioneren als open en dynamische netwerken van kenniscentra; hogescholen die werk maken van kwalitatieve onderwijsinnovatie.